

Nightingale Florence

1820-1910.

Írta Gineverné Győry Ilona.

Mint az egyénekre, úgy a nemzetekre is az az egyik leg-erősebben sarkantyúzó gondolat mindig: „a másik előbbre van nálam!” És azzal a szóval, hogy „elmaradott” az igazságos ítélet az olyant illeti, aki vagy véletlenül, vagy készakarva, de sohasem mérte össze a maga erejét, előmenetelét másokéval és így, vagy nem tudva, vagy nem akarva meglátni, mennyivel előbbre vannak mások, hagyta, hogy a távolság köztük meg közte egyre nagyobbá váljék.

Egyének is, nemzetek is akkor követik el maguk ellen ezt a nagy vétket, mikor elszigetelten élnek, másokkal nem érintkezve.

Ezt a vonást mutatja Anglia története is a tizenkilencedik század legnagyobb részében annak csaknem utolsó két-három évtizedéig...

De mint úgyszólván mindenre a világon, úgy erre a nagy elszigeteltségre is megtaláljuk a lélektani magyarázatot, a földrajzi elszigeteltségnél is nagyobb okot. Megleljük a magyarázatot arra is, hogy az angolok nem közeledtek a szomszédokhoz, és arra is, hogy meglehetősen meg voltak magukkal elégedve.

Miért?

Egészen 1815-ig mint izzó, vészthirlő üstökös, úgy tündöklött Európa égboltján az a jelenség, aki egymaga kétségessé, ingadozóvá tudta tenni Európa minden uralkodójának számításait, mert bármennyire kiszámították azok politikai lépéseiket, azt mondva magukban: Én így szeretném, az a félelmes jelenség odacsapott kardjával a csendes számítások lapjaira és azt mondta: „Csakhogy én így akarom!” És úgy lett.

Az ilyen elsodró erejű, fékezhetetlen hatalmat régen talán a fátum nevével jelezték, de a tizenkilencedik század elején Európa fejedelmei megfélemlert, suttogó szóval ezen a néven nevezték: Napoleon. És nem volt, aki ellene álljon a harcoss nemzetek között. Ha pedig ezek nem tudtak sikeresen fegyverkezni ellene, hogyan félhetett volna Napoleon azokra, kiket egyszer, hideg márvány arca hideg mosolyogva a boltosok nemzetének nevezett, hogyan félhetett volna az angoloktól?

Csak azt feledte el, hogy Franciaországot már régebben is ez a boltosok nemzete alázta meg és tiporta le a százéves háborúban; — csak azt feledte el, hogy a spanyol „győzhetetlen” armada is csak addig volt győzhetetlen, míg az angolokkal nem került szembe; szóval azt, hogy ennek a nemzetnek talán mégsem ok nélkül lett a patrónusa Szent György lovag, aki a tüzet szóró, emberirtó szörnyeteget, a sárkányt, is el tudta pusztítani. És annak az emberirtó rémnek, aki Franciaország seregeiről azt tudta mondani, hogy ágyúgolyó elé mindenki elég jó, a tizenötéves gyerek is; annak a rémnek, aki Franciaország lakosságát, az egész francia fajt satnyábbá, alacsonyabbá, keskenyebb vállúvá tette, mint az ő előtte volt, mivelhogy először is, persze a legdélcegebbeket sorozták be, hogy a kard, a golyó, az éhség, a hiénák meg a farkasok ezeket pusztítsák Egyiptom izzó homoksivatagjától Oroszország csikorgó hósisivatagjáiig föl mindenütt; ennek az emberéltre éhes, tüzet-

szóró rémnek egyszer mégis szembe kellett kerülnie Szent öyörgy lovag fölkezt vitézével, aki tiszta lelkű, tiszta kardú volt, mint védőszentje maga és aki talán ezért tudta lesújtani azt a rémet. Wellington volt ez.

És Wellington herceg, az „iron duke” szétzilálta, szét-szórta Napoleon seregét Waterlooánál.

Lehetett-e Angliának vetélytársa Európában hadi hírnévre nézve? Mentség nélkül állnak-e egészen, ha meg voltak magukkal elégedve?

Igen, de viszont lehetett-e olyan, akit Franciaország, a közvetlen szomszéd több keserűséggel nézett? Ez a keserűség a szívekből átszivárgott a beszédbe és az angol annyi gáncsban, ellenséges indulatban részesült a kontinensen, hogy ez viszont ben ?, nem ébresztett baráti közeledésre való vágyat és az elsziget'ödés nagyobb lett, mint valaha.

Mint katona, mint föltaláló, fölfedező, gyarmatosító, kitől is tanúihatott volna valami sokat? Ennek a tudata, meg a szomszédokkal való közlekedés hiánya lassanként belesodorták az angolokat abba a csalódásba, hogy náluk minden úgy van jói, ahogy van és hogy nem szükséges haladniok.

Pedig hát volt-e nemzet valaha is olyan, amely egyidejűleg tudott volna tökéletes lenni mindenben, stratégiában és művészetben, fegyverkovácsolásban és humanisztikus intézményekben? És bizony ez utóbbiakban Angolországra is ráfért volna a múlt század elején a haladás. Hogy a sokféle nemzettel, meg a lakatlan gyarmat-területek vad erdőivel, vad vizeivel való harcban állás megkeményítette egy kicsit az angolokat akkor, azt csak az csodálhatja, aki az emberi lelket semennyire sem ismeri. Megtörtént, mert meg kellett történnie annak, hogy a harcban és iparban oly sikerekkel dolgozó Anglia a fegyvercsörgéstől meg a gépzúgástól nem tudta meghallani az olyan gyöngé hangok panaszát, mint amilyen a gyer-

mekeké, meg a betegeké. Az iskolai nevelésben meg a beteg-ápolásban sajnos módon hátra tudott maradni az a nagy ország abban az időben. Az iskolás gyermekek gyöngye lelkének, meg a betegen sínylődők gyöngye testének nem volt képzett, hozzáértő, gyöngéd gondozója. A tanítók, meg az ápolónők tíz eset közül kilencben, (ahol csak igen nagy pénzen nem lehetett jobbat szerezni) a társadalomnak olyan elemeiből kerültek ki, amelyek semmi másra nem voltak elég jók. Lehet, hogy elfojtva, titkon sokan érezték ez állapot hibás voltát, de a köztudatba csak akkor ment át, hogy mennyi orvoslásra volna e két dologban szükség, mikor megjelent Anglia szellemi életében az, akinek lényéből, mint a napéből, vég nélkül áradt a minden rejtett dologra rálelni tudó fény és a millió részre megszlani tudó, mindent átölelő melegség. Jutott ebből a fényből és melegségből azoknak is, kik mindedig e nélkül szűkölködtek: a gyermekeknek és a betegeknek is.

Megjelent Dickens.

Megjelent és ő, az a csupa szeretetből alkotott lélek megmutatta, hogy ostorozni is tud kemény erővel, mint ahogy maga a názáreti Jézus is korbácsot tudott ragadni, mikor azt óhajtotta megvédeni, ami százszor is szent. A szelid Dickens szava sohasem maróbb és keményebb, mint mikor két visszataszító típust rajzol: a szívtelen tanítót és a szívtelen ápolót. Az első gyanánt Creakle Copperfieldben és Squeers Nickelby Miklósban épp oly gyűlöletes, mint az az ápolónőnek nevezett két ragadozó madár a Karácsonyi énekben a boldogtalan Servage halálos ágyánál, meg azután a durva anyagiságnak, szívtelen önzésnek, hazudozó megbízhatatlanságnak rajza, Saircy Gamp, a Chuzzleurt Martinban; aki a beteggel csak akkor nem gorombáskodik, mikor alszik, mert ittas. Az igaz, hogy ez a körülmény nagyon sokszor megmenti a beteget a Gampné bántó szavaitól és durva bánásmódjától; igen, de ilyenkor meg

az orvosság, a borogatás idejét alussza el. Gampné és a nagyon is számos pohár ital folytán, amiben neki volt része, az elepedő, lázas beteg egy pohár vizet sem kaphat. Mert Gampné alszik.

Lehet, hogy Dickens túlzott, vagyis hogy talán száz Saircy Gamp sajátságait halmozta össze egy alakba, de vajjon az maga nem volt-e nagy baj, hogy volt száz ilyen alak és vájjon nem az fogadtatta-e el az olvasóközönséggel oly egyszerre a Gampné típusát, mert csaknem mindenki ismert hozzá hasonlót az életben?

Ki mondja el a betegszobák csöndes tragédiáit, amikor sem a betegség ereje, sem a szenvedő gyöngesége nem volt a főoka annak, hogy a betegszobából halottas szoba lett; hanem az ápolás hanyag volta.

Így álltak a dolgok, mikor egy Florenc városában utazó gazdag angol birtokos családban. Shore Nightingale Vilmos családjában, egy kis leány született, akinek születési helye nevét, a Florence nevet adták.

A virágokhoz való végnélküli szeretetét mintha virágtermő szép szülővárosának légköre oltotta volna bele a kis leányba, de a természet minden gyermekével, növényvel, állattal való nagy közösség, nagy együttérzés csak növekedett nála otthon, a Derby grófság hegyei közt lévő gyönyörű szülői házbán, melyet Lea Hurst néven ismertek a környékben, mint olyan emberek otthonát, akik sok jót tettek a körülöttük lakókkal.

Tizenkét éves lehetett a kis Florence, mikor egyszer szép kis shetlandi ponny lova ott poroszkált a zöld hegyi legelők közt vezető, kanyargós fehér úton; kíséző gyanánt a lelkész volt vele, családjuk jó barátja. A kis leány egyszerre csak gyorsabb ügetésbe csapott át és ott állt meg egy öreg hegyi pász-

tor előtt, akiről már messziről látta, hogy nagy bajban lehet. Kétségbeesetten próbálgatta az öreg Roger a nyáját összeretelni, de bizony siker nélkül, mert hát — kutya nélkül próbálta. A kis leány a segíteni óhajtásnak azzal az ösztönével, amely nála már ekkor mutatkozott, kérdezte az öreget, miért törí magát annyira a szaladgálással, hiszen arra nincs szüksége annak, akinek olyan páratlan juhász-kutyája van, mint Cap.

— Jaj, kisasszonykám, hogyne volna már rá szükség, mikor nemsokára már csak azt mondhatom, hogy volt juhász-kutyám, de már nincs. Szegény, hűséges bajtársam, a Cap, ott-hon hever a íélszerben, mozdulni se tud. Haszontalan rossz gyerekek úgy megdobták kövel, hogy lába tört szegény párának; olyanra dagadt a lábászára, mint a fejem. Most aztán majd, akárhogy ódzik tőle a bocskorszijjam, végeznem kell vele.

— Végezni vele? Mit akar mondani, Roger, — kérdezte a kisleány, akinek az arcát a szín is elhagyta e percben.

— Hát mi egyebet, kisasszonykám, mint azt, hogy elpusztítsam szegény kutyámat. Dologra nem lesz való többet; nekem más kutya kell; mink pedig szegény emberek vagyunk ám arra, hogy olyannak is juttassunk eledelt, aki nem dolgozik. Vége annak az állatnak, kisasszonykám; se nem mozdul, se nem eszik; csak mindig inni akar. Vége-hossza nincs nála a víz-ivásnak.

— Akkor alkalmasint az a legjobb, amit tehet Roger, — felelt a lelkész, — mert az állatok néha maguk találják ám meg az orvosságukat. — Azután Florencenek pedig odasúgta: — Hazamenet benézünk az öreg Roger kunyhójába; hátha nem is járja még a végét a szegény állat.

A kis leány szép dióbarna szeméből erre mégis csak föl-sikkadt a könny valamennyire és mikor a kunyhó elé értek, egy pillanat alatt leszökött lováról, hogy a szegény állathoz lépjen.

A gyönyörű juhászkutya ott feküdt nyöszörögve a sebláztól vérbeborult szemmel; de ha első pillanatban mordult is egyet-kettőt, annak a kis gyermekkéznek néhány simítása, annak a szelid, jóságos hangnak néhány szava elég volt arra, hogy megnyugodjék abban, hogy jóbarátok jöttek.

A lelkész megvizsgálta a lábat és örömmel látta, hogy csonttörés nincs, csak nagy zúzódás és daganat.

— Meleg borogatás kellene rá, hogy a gyuladás meg a daganat csökkenjen, — mondta jóformán magának.

De a kis leány két kezéről ekkor már lenn volt az erős lovagló-keztyű és Florence szinte égett az igrkezettől, mikor azt mondta:

— Meleg borogatás? Hogy csinálják azt? Csak azt tudom, hogy ahhoz forró víz kell. Hé! Jim, — kiáltott ki a szomszéd parasztfiúnak, — gyere, szedjünk rőzsét és forraljunk vizet ebben a bádogban, a főtisztelendő úr meg majd megmutatja ugy-e, hogy készül a borogatás. Hogy ruhát hol veszünk? Az ám! Ni, itt az öreg Rogernek egy ócska vászon-zubbonya, ez jó lesz, — folytatta a kisleány és az ernyedtt vászon csak úgy repedt energikus két kis keze közt, amint darabokra tépedeste.

— De mit szól majd ehhez Roger? — kérdezte a lelkész, aki azonban már hajtogatta is a vászondarabokat, mert a leányka energiája elkapta őt is magával.

— Majd adunk neki újat helyébe, — felelte a gyermek, buzgón rakva a rőzsét a tűzre. Egész modorában nyoma sem volt a habozásnak. Azt mondták neki, hogy ezt meg ezt végre kell hajtani, hogy egy élő lény megmenthető legyen; tehát végrehajtotta.

A kutya, a maga fájának mesébe való emberismeretével megsejtette, hogy ezek ketten nem akarhatnak rosszat, még mi-

kor az ő szegény zúzott, dagadt lábát megfogják és forró ruhába göngyölik sem.

És ez volt az a perc, mikor Nightingale Florence elkészítette életében az első borogatást.

Hány száz meg száz következett azután!

Az első páciens, igaz, szegény, lompos juhászcutya volt csak, de talán gyakorlottabb, magahittebb ápoló sem gondolta volna elvesztegetettnek az időt, mikor néhány óra múlva az állat felnézett rá okos, nagy, barna szemével, amely már most sem volt olyan zavaros. Ránézett és ott a zsúp szalmán az a bozontos fark megmozdult csöndes, bágyadt csó válásra; azután a kutya csigába tekeredett és elaludt békén, a lábadozók csöndes, gyógyító álmával.

A kis leány erre a maga szelíd hangján, de szilárd akaraterejével tovább rendelkezett.

— Úgy-e, a főtisztelendő úr most haza lovagol majd mihozzánk és megmondja, hogy engem ne várjanak még, hanem majd estefelé jöjjön értem valaki.

És az a komoly, meglett ember csak tette szépen, amit a kis leány mondott.

Ez pedig ott maradt a kutya mellett; borogatta melegvívvel, itatta hideg vízzel és estére kelve a daganat alig volt már harmadrész akkora. És mikor esetefelé fölhangzott az öreg Roger nehézkes lépése, a kutya fölkel a szalmáról és mintha csak mutatni akarná, mennyire jobban van már, odament a gazdája elé, ha egy kicsit még bicegősen is, de már vidám farkcsóválással. Az öreg pásztor meg csak állt ott és majd a kutyát nézte, majd a kis leányt, de valami jól bizony egyiket sem tudta látni, mert hirtelen elhomályosodott a szeme nagyon és időbe került, míg ennyit is tudott mondani elcsukló hangon:

— Csak a jó Isten tudja, és csak a jó Isten fizetheti meg azt, amit itt a kisasszonyka értem, meg ezért a szegény állatért

tett. Sohse kaptam volna én még egy ilyen kutyát, soha, folytatta a bozontos Cap nyakát leírhatatlan gyöngédséggel simogatva. Hanem hiszen az a beteg is jól imádkozik ám, akinek valaha a gondviselés a kisasszonykát állítja oda az ágyfeje mellé.

És ez a jelenet, amely az öreg embernek csaknem profétai igazlátásu szavaival végződött; több a Nightingale Florence élettörténetében, mint valami véletlen, röpké kis epizód. Valóságos összetömörített jellemkép ez; benne van a későbbi Nightingale Florence-ban kicsiben is, de egészen. A készséges, rögtön ébredő részvét a szenvedés hallatára, az önzetlen áldozatkészség, a magát tüstént föltalálni tudó praktikus ész és a habozás, késlekedés nélkül való cselekvés.

Amint az évek múltak, a Lea Hurst ház tanulószobája mindig komolyabb és komolyabb könyvek fölé hajolva látta a két Nightingale testvért és mire felnőttek annyira, hogy helyük a házban nem a gyerekszoba, meg a tanulószoba volt már, hanem a fogadóterem, mikor a társaság színe-java kereste föl a házat, addigra Florence már egyformán jártas volt a klasszikus nyelvekben, három-négy élő nyelvben, ezek irodalmában meg a természettudományokban. De azt kezdte észrevenni, hogy ha családjuk jó emberei körében nagyon boldog volt is, mikor hivatalosan „bevezették a társaságba”, a nagy tömeg, a zsúfolt szalonok, a szükségkép sokszor felületes társalgás nem vonzották semmit, de semmit.

A hivatás „society woman” életétől három jellemvonása is visszariasztotta. A veleszületett, hatalmas munkálkodás! vágy, a komoly, csöndes, visszavonuló természet és az a nagy részvét, melyet a szegényebb nép nagy tudatlansága kellett benne és amely úgyszólván oda üzte nap-nap mellett a konyhókba, hogy a szegényeket tanítsa betegeik, gyermekeik ápolására. A fényes szalonokban néha egyszerre valami látszólagos szórakozottság, szótlanság lepte meg, mert valamelyik

nyomorult padlásszobára gondolt, ahol az nap reggel járt volt és az forgott az eszében, vajjon pontosan adják-e az orvosságot vagy a borogatást annak a betegnek. Elhatározó volt későbbi életére az, hogy akkor, viruló fiatalságában, ismerkedett meg Fry Erzsébettel, ezzel a nemes quaker asszonnyal, akit a maga nagy és tiszta lelke szintén a boldogtalanok, a lesújtottak közé űzött, de még sívárabb világba, mint amilyen a kunyhók betegszobája: a börtönökbe. Ez a fehérlelkű asszony úgy suhant be a börtönlakók közé, mint egy fénysugár a kárhozat sötétjébe. Százakra ment az olyan rabok száma, akiknek lelkét egyedül Fry Erzsébet mentette meg a tovább sülyedéstől, boszszúállástól, kétségbeeséstől. Hanem ez a fényes sugár már elért volt az emberi élet peremére és kihunyóban volt; de a matróna és a fiatal leány megértették egymást és amaz szent örökhagyás gyanánt adta át emennek a szenvedőkhöz való szeretetet.

Florence látta, hányszor okozza egész családok végromlását a szegények között az, hogy betegeikért semmit sem tudnak tenni. A tisztaság, a táplálék, a friss levegő fontossága mind ismeretlen volt előttük. Ha az apa halt meg ápolás hiányában, kereső nem maradt; ha az anyát érte hasonló sors, a gondozó veszett el és a férjre, gyerekekre csak az elzüllés várhatott. A gyermekek pedig? . . . A szegények közt való óriási gyermekhalandóság egész nemzedékeit ölte ki néha járvány idején az angol fajnak. Erejük, munkabírásuk, vagyonosodásuk nem volt növelhető semmi más módon, ha egészségük megőrzésére meg nem tanította őket valaki. De Florence érezte, hogy tanítani másokat csak akkor lesz joga, ha előbb maga is alaposan megtanul mindent a betegápolásra nézve. Odahagyta tehát a fényes otthont, nagyúri életét; bejárta Francia-, Német- és Olaszországot és csakhamar tisztán állott előtte, hogy az angol betegápolás nagy gyarlósága onnan ered, mert nincsenek

olyan testületek, társaságok, amilyenek a kontinensen már oly régóta munkálkodtak, akik rendszeresen képeztek volna értelmes ápolókat, akiknek ez igazán az életpályája legyen. Valamennyi közül a német diakonisszák intézményét találta a leg-tökéletesebbnek, amelyet Kaiserwerthben az a szelíd, csöndes, de hős lelkierejű ember, Fliedner lelkész alapított. Az, aki meg tudta mutatni, hogy az igazi jószándék és segíteni óhajlás előtt nincs akadály. Háromszáz forintnyi évi fizetéséből is tudott juttatni azoknak, akik még szegényebbek voltak és igazán porszemet porszemre rakva alkotta meg Kaiserwerthben az ápolónők iskoláját, elmegyógyintézetet, kiszabadult női foglyok foglalkoztató otthonát és ki tudná még elsorolni mi egyebet.

Nightingale Florence belátta, hogy azoknak, akik maguk is sokszor mennek majd a szegények, a nélkülözést ismerők közé, ott tanulhatják meg munkájukat legjobban, ahol maga ez az ápolónői intézmény is nagy egyszerűségben, alázatosságban volt megteremtve, minden fényűzés nélkül.

Hogy Nightingale Florence milyen átható tekintettel tudta nézni a száz meg száz kórházat, az csak hosszú évek múlva derült ki, mikor nagyértékű könyvét a „Jegyzetek a kórházakról” címmel kiadta. Megint csak vissza-visszatért Kaiserwerthbe, ahol maga is hosszú hónapokon át szolgált mint ápolónő, megismerkedve az ekkor már igen nagy kórház révén a legsúlyosabb betegségek csaknem minden fajával.

Hogy milyen ízről-ízre úrinő volt, itt mutatta meg igazán, a főlvállalt munka fenséges hűséggel való végzése közben, mert végre is a kötelességek hű teljesítése nélkül nincs előkelőség. Elgondolhatjuk, micsoda elemekkel került érintkezésbe!

De hát, a durva daróccal való összehorzsolódástól a föl-színes aranyozás ugyan letörlődik a silány anyagú tárgyról. de a valódi arany csak fényesebben ragyog.

És ha elképzeljük azt a szép, gazdag, fiatal úrinőt ott a

nehéz, sokszor talán visszataszító munkásság közepette, szinte megdöbbenve kérdezzük, micsoda sejtelem, micsoda előérzet vezette Nightingale Florence-et oda? Mintha csak tudta volna, hogy bármily szép és áldásos munkásság az is, ha a maga kis körében ápol betegeket és tanít másokat arra, hogyan tegyék ezt, de ez még mind csekélység lesz ahhoz képest, amit majd akkor kell cselekednie, mikor a nagy hívó szózat elérkezik, hogy élete főmunkásságára hívja: az a szózat, amely kisebb-nagyobb munkára híva mindegyikünkhöz elérkezik az életben egyszer; de száz is van közöttünk, aki nem ismeri föl a szózatot míg egy olyan akad, aki fölismeri, felel reá és követi.

Várt.

De nem tétlenül, mert a képességeket, mint az evangéliumbeli talentumot csak a hirtelen vagy esztelen szolga ássa el, hogy megrozsdásodjék; a hű és okos szolga használja és gyümölcsözteti. Nightingale Florence hallotta, hogy a londoni Harley Streetben, ahol az orvosok hivatalos helyiségei vannak, évekkel ezelőtt alapított valaki aféle szanatóriumot beteg nevelőnők számára, de hallotta azt is, hogy az egész vállalat sikertelen. Meglátogatta tehát és látta, hogy teljesen rosszul van kezelve az egész. Hiszen ápolást talán nyújtottak ott, de mintha elfeledték volna, hogy az embernek lelke is van, és hogy ez a lélek éppen a betegben még százszor érzékenyebb a környezet minden jelensége iránt. Adhattak ott orvosságot, kötést, tapaszt, borogatást, ha a szobák komorak, vigasztalanok voltak, semmi földérítő a lélekre; az ápolónők meg . . . ?

Csak gondoljunk arra a mélabús, sóhajtozó, elkámficsorodott kedélyű gyászos ápolónőre, akinek a típusát megint Dickens rajzolja meg a Dombey és Fiában, mikor Wickhamné szegény Alice ágya mellett olyanformán vigasztalja a beteget, hogy ránéz, nagyot sóhajt, aztán megcsóválja a fejét, legyint egyet a kezével, mert hát ő úgy is tudja, hogy itt nincs remény.

Nightingale Florence-et úgy elszomorította ez a kietlen „otthon”, hogy . . . hogy talán soha felé se nézett többé? Nem, hanem hogy rögtön odaköltözött dolgozni. A komor, sasszínű, barna, szürke falakat átfestették világosra, napfényesre; a kitért ablakokból a merev, zöld perkál függönyök, amelyekről mindenki sárgaságosnak vagy epelásznak látszott, mind eltűntek és fodros fehér függönyöket lebegtetett ott a tavaszi levegő, amelyben a betegek otthonából oda vitetett kanári madarak, csízek, rigók vidáman csattogtak. Virág virult mindenfelé. A falakról a régi „Haldokló imája”, meg „Az anya sírján”, „Halottak napja”, vagy az „Üres karszék” és egyéb keserves tárgyú képek helyett is mások látszottak; a könyvpolcok is megteltek földérítő olvasmánnyal. Ebben a környezetben mindenki éledni látszott, csak éppen egy volt, akinek a hosszú éveken át való szakadatlan munka és aggodalom nyoma látszani kezdett a lankadságán — Nightingale Florence.

Haza kellett mennie egy időre, hogy pihenjen. Környezete azt hitte, talán állandóan közöttük marad ezentúl, mikor egyszerre megjött a Szózat. 1854-ben kitört a krrími háború. Oroszország agresszíven lépett föl a Fekete-tenger mellett; el akarta foglalni Törökországot és erre Anglia meg Franciaország, fellelve a régi ellenségeskedést, kezét fogtak” arra a célra, hogy Oroszországot megfékezzék. Angliából egész flotta indult el a Fekete-tengerre és néhány hét múlva diadalmi hírek is kezdtek érkezni Angliába; az Alma és Inkermann mellett levő fényes diadalok hírei, igen, de jöttek az emberiség legnagyobb csapásának, a háborúnak elmaradhatatlan rémhírei is: a sebesültek nagy számáról és, ami ebben az esetben ezt még szörnyűbbé tette, hír jött arról is, hogy a sebesültek gondozás nélkül hevernek; a sebláz, a vérmérgezés, a tiúsz azért pusztítja őket százával, mert nincs ápolójuk.

Hazarepült a rejtett kérdés is Angliába: „Hol vannak a

haza leányai? Nem segítenek rajtunk úgy, ahogy a szenvedőkön csak nő tud segíteni?”

Szerencsére, otthon a hadügyminisztérium élén bölcs és humánus ember állott: Herbert Sydney. Ez volt az egyik, akinek a szívét legjobban átjárta ez a segélykiáltás.

Hát a másik ki volt?

Október tizenötödikén, mikor Lea Hurst kertjének őszi lombjai arany fényben és vörös rézragyogásban izzottak, a hulló levelek szőnyegén egy nyúlánk, karcsú nőalak járkált föl s alá, mély gondolatokba merülten. Azután egyszerre megfordult, bement a házba, hogy íróasztalához ülve levelet írjon a hadügyminiszternek.

Nightingale Florence följánlotta ápolónői szolgálatát, Hogy a krimi harctérre menjen a háború, a nélkülözés, a ragályok, az életveszedelmek világába. Alkonyatkor ment el a levél, másnap reggel pedig viszont Florence kapott hosszú, hosszú levelet — a hadügyminisztertől. Úgyszólván egyazon órában gondolhattak egymásra, mert Herbert Sydney, a család jó ismerőse, a hazafi aggodalomnak, a bizó tiszteletnek gyönyörű soraiban arra kérte Florencet, akinek tanulmányairól és gyakorlatáról mindent tudott, szervezne olyan ápolónő-sereget, akik készek lennének kimenni a harctérre. Följánlja a kormány egész segítségét; a főhatalmat Florence kezébe teszi le és szabad rendelkezést ad neki az állam pénzével minden beszerzendőkre nézve.”

Ez már a felsőbb intés volt igazán.

A sínylódó katonákról való hír egyszerre fölébresztette a nagylelkűség nemzeti vonását az angoloknál; a pénz ömlött a tervbe vett ápolási keresztes háborúra, igen, de mivel egy egész nemzet mindig sokféle lélekből van alkotva, nagyokból is, kicsikből is, fölhangzott az a szűkleikü aggályoskodás is, hogy mégis illő dolog-e fiatal, úri nőknek katonakórházakba menni!

„Mit szól majd hozzá Mrs Grundy?” mint az angolok akkor szokták kérdezni, lia valaki, apró lelkek módjára mindig azon remeg, hogy: „mit mond a világ?” Kérdések hangzottak föl: Ki ez a Miss Nightingale? Mi oka van arra, hogy oda menjen? Miért megy, ha mindene megvan a gondtalan élethez?” Majd az elkerülhetetlen angol kérdés következett, kivált az államvallásúak részéről: „Miféle felekezethez tartozik?” (Ami a sorok között azt jelentette, hogy „mert ha nem anglikán, akkor sem a szándéka, sem a munkája nem lehet jó.) Erre azonban az akkori sajtó egyik nagy embere az felelte: „Bizony, igen kevés lelket számláló felekezethez tartozik: az irgalmas szamaritánusok szektájához.”

De képzeljük el, ha a felhők magasságában egy fehér angyal szállana, hogy enyhülést vigyen valakinek; érintené-e a köntöse szegélyét is az a sár, amelyet a földről dobnának feléje olyan magasba?

Nightingale Florence összetoborzott harmincnyolc ápolónőt és november elején elindultak hajón. Boulogneba már ekkor a halásznép közé is eljutott a hír és mikor a hajó kikötött, a megtermett, tagbaszakadt halásznék odarohantak és az ápolónők málnájának minden darabját maguk vitték a másik hajóra, díj nélkül, tiszta szeretetből; és a harmincnyolc angol leány alakja messze látszott már a tovasuhanó hajón, mikor a parttól még egyre hangzott a halásznép éljenzése.

November ötödikén érkeztek meg Scutariba. Soha jobbkor! Mert az nap hatszáz súlyosan megsebesült embert hoztak a kórházba.

Mit mondjon az ember a következő hónapok munkásságáról? Hősköltevény az inkább, mint prózai elbeszélés, amit arról a harmincnyolc nőről mondani kellene. Hogy változtatták egészséges, tiszta helyé a szennynek, kórnak, kietlenségnek azt a világot, a skutari-i katonakórházat. Hogy vetettek

véget annak a rettenetes állapotnak, hogy a vérveszteségtől gyengült embert sokszor az éhség és a szomjúság ölte meg, mert nem volt aki utána nézzen.

A praktikus, céltudatos Florence mutatkozott meg abban is, hogy először a betegkonyhát állította föl, ahol nagy kondérokban forrt a tej, főtt a leves, a becsinált, a szágó. Maga Florence a saját költségén is egész raktárt halmozott föl a lakásán vászonból, ágyneműből, vattából, kötőszerekből, konyakból, hogy addig se kelljen várni, míg a kormánytól megérkezik, amit kért.

Ha az ápolástól ráértek, akkor matracokat, párnákat varrtak, lábpótló vánkosokat készítettek azoknak, akiket amputáltak és Nightingale Florence maga százszor meg százszor állott ott az ágy mellett, míg az ilyen műtét megtörtént, mert a betegeknek ő benne vetett bálványozó hite ekkor már odáig nőtt, hogy nem egy csak akkor egyezett bele a karja, lába levágásába, ha ő beszélte rá és ha megígérte, hogy ő is ott lesz.

Huszonnégy óra közül húszat talpon töltött az a szemre gyöngé, légies teremtes, betegágytól betegágyhoz menve. Ha munkája engedte, levelezett az angol kormányval, mert nem egy ápolónőjét haza kellett küldenie és azt mással pótolni, több más nő kiküldését is kérni, míg végre negyvenhét tagú új csoport jött ki.

Mielőtt Florence odament, hatvanöt volt a halálozási percent, ami rosszabb volt, mint a legnagyobb londoni kolera-járványban; az ő munkássága közben pedig, (mikor a francia táborban a tifusz igazán kaszálta az embereket) az angol kórházban a halandósági percent nem volt nagyobb, mint békében, járvány nélküli idő alatt.

A kórházból száz meg száz katona írt haza levelet az övéinek és azokban a levelekben számos család örzi ma is an-

nak az imádságos tiszteletnek emlékét, amivel a katonák azt emlegetik, akinek az volt a neve közöttük: „The lady with the lamp”. A lámpás hölgy. Mert éjnek idején, mikor már az orvosok is, a többi ápolónők is aludni tértek, Nightingale Florence még egyszer végigjárta a szobákat, az ágyak hosszú sorait, hogy lássa, nem lázas, nem szomjas-e valamelyik? Egy másik katona meg azt írta róla haza: „Mikor gondoljuk, hogy el fog jönni, ébren maradunk készakarva, hogy láthassuk és mikor elhaladt, megcsókoljuk a falat vagy a vánkost, amelyre az árnyéka rávetődött.”

Közben meglátogatta a balaclavai kórházakat is, lóháton kapaszkodva föl a meredek hegyoldalon és nagy örömmel látta, hogy az edző, hegyi levegőben, tiszta patak mentén, virágos mezők közepén épített kórházak sokkal jobb állapotban voltak, mint remélte. Fölvidulva ment vissza Scutariba, de egy hétre rá már ismét a balaclavai kórház felé látjuk haladni, csak-hogy ekkor már vitték hordozható ágyon. Az emberfölötti fáradtság és a rekkenő nyár végre is ágyba döntötték. Vagy tíz napig remény nélkül álltak hős társnői az ágya körül, de Florence munkája még nem volt bevégezve sem a jelenben, sem a jövőben. Az emberek fölött örökös gondviselés tudta ezt és Florence meggyógyult. Mikor a sereg megtudta, hogy jön, olyan egetrázó, mennydörgő éljenzés és hurrázhás hömpölygött végig a levegőn, hogy az orosz csapatok közt óriási zűrzavar keletkezett; azt hitték roham kezdődik.

Híre ekkor már olyan bűvös erejű volt, hogy mások is egész készséggel dolgoztak hasonló célért tisztán az ő befolyása alatt. Például mikor a hős és önfeláldozó Moore Wil- longhby ezredes ott halt meg egy égő hajón, hogy embereit hűtlenül el ne hagyja, özvegyét a kétségbeeséstől, talán az örüllettől egyedül Florence mentette meg, lassan rávezetve arra, hogy a magunk fájdalomban mások szenvedésének enyhítése a

legbiztosabb orvosság. És akkor az a nemes özvegy is élére állt a tisztí kórháznak Scutariban.

Végre, hosszú, hosszú idő után, 1856 végén, megkötötték a békét; hazatért a sereg, haza az ápolónők is. Mielőtt Nightingale Florence is hazatért volna, a balaclavai hegytetőre óriási keresztet állíttatott föl ezzel a fölírassal: „Uram, nézz reánk irgalommal.”

Ezt a fohászt elsóhajthatta az elesettek családjá is, el a sebesült, a nyomorékká vált katona is és el Európának minden nemzete, mikor azért könyörgött, hogy ilyen háború meg ne látogassa többé a földet.

Az egész angol nemzet, a királynőtől a kunyhók lakójáig mind hüteten lett volna önmagához, ha nem sietett volna a hódolatát, háláját az angol katonák őrangyala iránt bebizonyítani. Pénzt nem ajánlhattak föl neki, hiszen gazdag volt amúgy is, de azért mégis fölhalmoztak egy nagy összeg pénzt, hogy minta kórházat és ápolónőképzőt alapítsanak, amelynek mindörökre Nightingale Home legyen a neve. És így itt is bebizonyult, hogy az igazi áldásos tevékenység egyik jele az, hogy nem végződik be a kezdő életével, hanem vágyat ébreszt másokban is a munka folytatására. A Szent György kereszt gyémántkoronás, rubinpiros zománcu fejedelmi ékszerét a királyné férje, Albert herceg tervezte és a királyné adta át annak a nőnek, aki éppen olyan szerény volt most, az ünneplés közepette, mint amilyen törhetetlen tudott lenni a veszedelemben.

Ez időtől fogva csöndesen élt otthon; könyvei az ápolásra, kórház-berendezésre nézve elsőrangú szakmunkák, kórháza pedig mintája ma már az ápolónőképzésre az egész világnak. Az épület mosolygó virágai, derült szobái, a falakon a szertetről szóló idézetek mind a Nightingale Florence sugaras lényét idézik a szemlélő emlékébe, de legszebb díszé az az életnagyságú fehér márvány-szobor, amely fölemelt kezében egy

kis lámpát tart. „The lady with the lamp!” Ezen a néven őrzi őt meg az angol történet és mikor 1910. augusztus 13-ikán, kilencven éves korában meghalt, mikor a gyászoló sokaság mért-földekre menő hosszú vonalban szegélyezte az utcát, ahol koporsója elhaladt; mikor a Szent Pál székesegyház összes harangjai úgy zúgtak, mintha fejedelmi hölgyet temetnének; mikor Londontól a Hampshireben levő Embley-Parkig minden állomáson hat, gyászdíszbe öltözött katona várta a koporsót dísz-őrség gyanánt, — egy öreg, nyolcvanöt éves, félszemű katona akkor is ezzel a szóval borult oda a koporsóra: „Én is a betegek között voltam a scutari-i kórházban; ma is áldom annak a lámpának a fényét”.

Igen, annak a lámpának a fénye volt az, mely oly sokaknak utat mutatott a munkásságra és olyan sok szenvedő felé hintette a remény, a vigasztalás és a szeretet sugarát.